

Iwona Morawska

Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie

ORCID 0000-0001-7866-2272

Twórczość z regionu jako przestrzeń spotkania w cyklu książek *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*

*Nic bowiem tak nie daje do myślenia
jak spotkanie – spotkanie,
w którym wydarza się prawda i w którym
prawda domaga się świadectwa.*

Józef Tischner

W wielu publikacjach poświęconych współczesnym realiom życia (społecznym, kulturowym, językowo-komunikacyjnym, informacyjnym, edukacyjnym) uwagę zwracają szeroko dyskutowane problemy dotyczące wartości, które mogłyby stanowić skuteczną przeciwwagę dla odczuwanego dziś powszechnie niepokoju, jaki wyzwalają dynamicznie rozwijająca się epoka cyfrowa, nowe media i technologie¹. Coraz częściej w tym kontekście podejmowane są tematy związane z potrzebą inicjatyw sprzyjających wielowymiarowej

¹ Zob. np.: *Nowe media w systemie komunikowania: edukacja, cyfryzacja*, pod red. M. Jezińskiego, Toruń 2011; T. Miczka, „Syndrom wyczerpanego ja”. *O rzeczywistej potrzebie higieny informacyjnej w społeczeństwie wysokiego ryzyka*, [w:] *W przestrzeniach kultury. Studia interdyscyplinarne*, Katowice 2020, s. 143–157; E. Paczkowska-Łagowska, *Człowiek epoki technicznej. Rozpoznania Arnolda Gehlena*, [w:] *Kondycja człowieka współczesnego*, red. C. Piecuch, Kraków 2006, s. 229–248.

integracji społecznej i środowiskowej z właściwymi jej walorami, którymi są relacje i więzi międzyludzkie, poczucie wspólnoty, potrzeba spotkania, dialogu, współdziałania, interakcji² itd.

Zasygnalizowane tylko z nazwy zjawiska odwołują się do typowo ludzkich – podmiotowych dyspozycji, atrybutów wpisanych w *conditio humana*, gdyż wykraczają poza granice świata realnego i wirtualnego, orientując się w stronę niezbywalnych wartości duchowych, szukania głębszych sensów, twórczego, refleksyjnego, wielowymiarowego, kontekstowego zakorzenienia w kulturze (w różnych jej wymiarach – lokalnym, ponadlokalnym, globalnym)³. Zdobywaniu tego typu doświadczeń może sprzyjać uczestniczenie w inicjatywach, wydarzeniach, spotkaniach (np. naukowych, artystycznych), które – podobnie jak prezentowana w dalszej części tekstu inicjatywa – ogniskują się wokół tego, co stale zachowuje ważne znaczenie kulturotwórcze, osobotwórcze, informacyjne, komunikacyjne, interakcyjne, więziotwórcze itd. Przykładem takiego przedsięwzięcia jest przywołana w tytule seria trzech niezwykle ciekawych książek *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*⁴ będąca pokłosiem seminarium otwartego „Pośród nas”. Odbywało się ono w formule otwartych spotkań z twórcami Pomorza i Gdańska (poetami, prozaikami, artystami, fotografami, muzykami, malarzami itd.) na Uniwersytecie Gdańskim. Inicjatorami, współredaktorami kolejnych tomów i zarazem moderatorami tych wydarzeń byli Grażyna i Feliks Tomaszewscy oraz ich współpracownicy: Mirosława i Stanisław Modrzewscy, doktoranci i inne osoby zaangażowane w realizację wydarzeń. We *Wstępie* do pierwszego tomu podkreślono, że

wszystkie rozmowy [...] otwierały raczej tylko różnego rodzaju kręgi problemowe inicjowane przez uczestniczących w nich twórców. Wszystkie miały charakter „niedokończony” (dopominający się niejako o ciąg dalszy), pozbawiony końcowych wniosków, które by domykały (zamykały?) to, co było przedmiotem dyskusji. Ta zawieszona konkluzywność i fragmentaryczność jest z jednej strony naturalnym efektem ograniczonego czasu spotkania, ale z drugiej – oddaje specyfikę naturalności rozmowy, która ma przecież strukturę

² Zob. np.: M. Jagiełło, *Spotkania, które zmieniają. O spotkaniu jako kategorii pedagogicznej i wydarzeniu wychowującym na drodze życia*, Kraków 2012.

³ Zob. M. Szulakiewicz, *Człowiek i jego sprawy. Eseje filozoficzne*, Toruń 2022; *O człowieku poszukującym*, red. M. Lisiecki, D.R. Sobota, Ł. Dominiak, Toruń 2023; W. Jakubowski, *Kultura popularna jako źródło inspiracji pedagogicznej i edukacyjnej*, [w:] *Tworzyć, zmieniać, aktywizować...*, red. E. Zierkiewicz, Wrocław 2006.

⁴ Z treścią kolejnych tomów zapoznawałam się przed ich wydaniem jako recenzentka: *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*, t. I, red. G. i F. Tomaszewscy oraz M. i S. Modrzewscy, Gdańsk 2016; t. II, 2018, t. III, 2019.

nieciąglą, nieukończoną, zawsze otwartą na nowe rozwiązania, na inne warianty dopełnień⁵.

Zawartość treściowa omawianych publikacji (którą współtworzą biogramy twórców i zapisy rozmów – spotkań autorskich), ciekawie zaprojektowana kompozycja, znakomity styl pisanie sprawiają, że podczas lektury (i potem) można się poczuć współuczestnikiem tych fascynujących spotkań, rozmów i dialogów. Wykreowana w nich przestrzeń komunikacyjna, interakcyjna zaprasza do odkrywania nowych horyzontów poznawczych, sprzyja wymianie myśli, prowokuje do pytań, uaktywnia pamięć, pozwala lepiej zrozumieć siebie w relacji z innymi. Przywołuje też na myśl – jakże doniosłe i ciągle aktualne – spojrzenia na istotę i wartość jednostki ludzkiej stworzoną przez filozofów dialogu i spotkania⁶. Podkreślali oni znaczenie relacji i więzi międzyludzkich oraz konieczności kierowania się ideą dobra wspólnego z zachowaniem poczucia podmiotowej autonomii, niepowtarzalności i wyjątkowości. O niedających się przecenić, tak zorientowanych kontaktach międzyludzkich i zależnościach między indywidualnym a społecznym wymiarem życia bardzo trafnie napisał jeden z badaczy dialogicznej myśli

Dopiero w trakcie wspólnych działań: rozmowy, wspólnej pracy, możemy zacząć tworzyć wspólną przestrzeń. Nasze współdziałanie tworzy znaczenia, które są naszą wspólną wartością. [...] To wszystko tworzy wspólną przestrzeń, dzięki której możemy nawzajem rozumieć siebie. [...] Dzięki bezpośredniemu spotkaniu Drugiego i uznaniu wartości tego spotkania możemy dostrzec równość Drugiego wobec mnie⁷.

W pierwszym tomie omawianego cyklu zamieszczonych zostało osiem rozmów – spotkań, z których każde poprzedzone zostało biogramem zaproszonego do rozmowy twórcy (taki układ zachowano też w następnych częściach cyklu). Bohaterami pierwszego wydarzenia były dwie osoby: Zofia Sumczyńska – malarka i witrażystka oraz Andrzej Grzyb – poeta, podróżnik, pisarz z kaszubsko-kociewskiego pogranicza, dowartościowujący kulturowe

⁵ Tamże, tom I, s. 18.

⁶ Zob. T. Gadacz, *Historia filozofii XX wieku*. Nurty, t. II, Kraków 2009, s. 503–638; A. Węgrzecki, *Wokół filozofii spotkania*, Kraków 2014; J.A. Kłoczowski, *Filozofia dialogu*, Poznań 2005; J. Mader, *Filozofia dialogu*, tłum. R. Kijowski, [w:] *Filozofia współczesna*, red. J. Tischner, Kraków 1989, s. 372–392. P.Ł. Nowakowski, *Dialog – podstawowa forma człowieczeństwa*, <https://naturalnie.com.pl/dialog-podstawowa-forma-czlowieczestwa/> (dostęp: 28.01.2025).

⁷ W. Zuziak ks., *W jaki sposób indywidualizm redukuje człowieka?*, [w:] *Kondycja człowieka współczesnego*, red. Cz. Piecuch, Kraków 2006, s. 48–49.

znaczenia pogranicznych przestrzeni, obrzeży, marginesów⁸. We *Wstępie* podkreślono, że zaproszenie tych dwojga artystów nie było przypadkowe, lecz podyktowane dającym się dostrzec podobieństwem patrzenia na świat, „na ludzką codzienność, wyobraźnię, kulturę w sposób wyzwalający z jednowymiarowego istnienia, naznaczający każdą jednostkowość gęstością i wyjątkowością”⁹. Bezpośrednie spotkanie z tymi twórcami – szczegółowo zrelacjonowane i zapisane – dostarcza wielu cennych doświadczeń poznawczych czytelnikowi zainteresowanemu odkrywaniem tajemnic sztuki (malarzkiej, literackiej), działaniem twórczej wyobraźni i pamięci, osobliwości cechujących twórczość inspirowaną kulturą i historią regionu – na przykładzie Pomorza, która – jak okazuje się przy bliższym spotkaniu – jest nośnikiem uniwersalnych znaczeń, symboli, wartości, co pozwala myśleć i mówić o niej jako o zobowiązaniu:

Pomorze jest naszym obowiązkiem. Obowiązkiem nie tylko codziennym, takim żebyśmy tu pracowali, żyli, tworzyli, ale też obowiązkiem intelektualnym. Trzeba poznać to miejsce, w którym żyjemy, i je zrozumieć. Bo jeśli zrozumiemy świat wokół nas, to zrozumiemy świat cały, zrozumiemy siebie¹⁰.

Do kolejnego spotkania (w I części cyklu) zaproszenie przyjął gdański poeta, muzyk, wędrowiec Artur Nowaczewski. Jego twórczość okazała się pretekstem do ciekawej dyskusji na temat roli pamięci, wspomnień, przemijania w ludzkim życiu i ewokowanych przez nie strategii „bycia w świecie” skojarzonych z „wolnością maszerowania”, myślenia i tworzenia, z czego „zwierza się” sam poeta:

Moje dwie pasje – maszerowanie (mówię maszerowanie – a nie podróżowanie, bo chodzi o ten właśnie rodzaj podróżowania – koniecznie piechotą, w swoim tempie, przed siebie, najlepiej z plecakiem przez wiele dni) oraz literatura – długo szły oddzielnie. Piechur z wierszopisem się nie spotkali [...] jednak kiedyś musieli. [...] I tak piechur i wierszopis na czas poematu stali się jednym, jeden oddychał i siedł drugim, a drugi pisał pierwszym¹¹.

Bohaterem trzeciego spotkania był sławny gdańszczanin, jeden z najwybitniejszych polskich prozaików współczesnych, ale też dramaturg, felietonista, scenarzysta i „tajny poeta” – Paweł Huelle. To o nim jedna z uczestniczek spotkania powiedziała, że:

⁸ *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*, t. I..., s. 21.

⁹ Tamże, s. 10.

¹⁰ Tamże, s. 50.

¹¹ Tamże, s. 87–88.

swobodnie porusza się po czasach i przestrzeniach, jak po bibliotecznym labiryncie, a gdański brzeg Bałtyku w zaskakujący sposób szybko zmienia na skandynawski. [...] wielorakość przestrzeni to u Pawła Huelle także siatka odniesień literackich [...]. Często motywy pustki, ciemności i chaosu służą wyrażaniu groteskowego humoru, który wynika z zabawy konwencjami i opowieściami w celu obnażania absurdów, na przykład ideologiczno-religijnych...¹²

Niezwykle fascynujące są omawiane przez Pawła Huelle „kulary jego twórczości” związane z częstym odwoływaniem się do motywów chaosu, ciemności, pustki, w których pisarz upatruje szansy odzyskania zagubionych wartości, znaczeń i sensów. Uwagę przyciągają autoryzowane wspomnienia z dzieciństwa, w których autor *Weisera Dawidka* dowartościowuje znaczenie regionalnych tradycji, zachęcając poniekąd do ich zachowywania, odkrywania na nowo jako źródła samopoznania, zrozumienia, wchodzenia w relację.

Spotkanie czwarte poświęcone zostało Stanisławowi Modrzewskiemu – gdańskiemu pisarzowi, wykładowcy, badaczowi literatury brytyjskiej. Jego twórcze dokonania (poprzedzone autoprezentacją odwołującą się do osobistych wspomnień), głos autorski i rozmowa dostarczyły uczestnikom spotkania refleksji nad rolą autora w tekście, nad tekstem jako bytem autonomicznym i nad czytelnikiem, który wobec tekstu może zajmować różne pozycje, zależnie od interpretacyjnych umiejętności, kultury językowej, wrażliwości itd. Ciekawymi wątkami prowadzonej rozmowy są nawiązania regionalne do realiów elbląskich (językowych, kulturowych, przyrodniczych), które w twórczości bohatera spotkania organizują się wokół pamięci, historii, zakorzenienia w „realnej ojczyźnie”. Bardzo interesująco mówi o tym Feliks Tomaszewski – współuczestnik spotkania, a jednocześnie autor krytycznych prac poświęconych utworom S. Modrzewskiego:

Chwywanie tego, co jest zakorzenione w rzeczywistości, co jest przyglębne, jest wodne, jest związane z rzeczywistością, która płynie. Z drugiej strony są te jerzyki, które są związane z przemieszczaniem się, z szybkością, z mgnieniowością istnienia. To są te istoty, które nawet domu nie mają. Tatarak ma swoją ziemię, ma zakorzenienie. Jerzyki są stale w locie [...] nie mogą się zatrzymać ni na gałązce, ni na krawędzi dachu [...]. Więc to wszystko jest u niego takie, że z jednej strony jest realne na sposób bardzo subtelny, docieklivy i prawdziwy, a z drugiej strony jest jakiś komponent wyobraźniowo-fantastyczny, czyli prozatorski¹³.

Zaproszenie do piątego spotkania w ramach seminarium otwartego „Pośród nas” przyjęli poetka Krystyna Lars i urodzony w Gdańsku znany

¹² Tamże, s. 120 i 122.

¹³ Tamże, s. 189.

współczesny powieściopisarz, historyk literatury, krytyk literacki i wykładowca akademicki Stefan Chwin. Spotkanie z tymi twórcami zaowocowało odkryciem „niejawnego dialogu”, jaki prowadzą, dając wyraz aprobaty dla świata i „bycia w świecie”, poszukując niezwykłych do życia wartości. Niezwykle erudycyjna, inspirująca i odkrywcza jest wpleciona w tok tego spotkania wypowiedź interpretacyjna Grażyny Tomaszewskiej, pomagająca zrozumieć osobliwości światów kreowanych przez zaproszonych autorów w *Kartkach z dziennika* i w *Prostych wierszach o szczęściu*.

Bohaterem szóstego spotkania był pochodzący z Żuław poeta, muzyk, malarz, nauczyciel Andrzej Lipniewski. Chociaż problemy zdrowotne uniemożliwiły mu bezpośrednie uczestnictwo w wydarzeniu, odbyło się ono w ramach rozmowy prowadzonej wokół jego twórczości – w tym poezji, w której kluczowe dla siebie idee, wartości, przekonania, fascynacje będące dla niego źródłem twórczej inspiracji. Są wśród nich Gdańsk i Żuławy przywołujące na myśl poetyckie refleksje na tematy związane z budowaniem podmiotowej tożsamości i tożsamości miejsc pozostających w opozycji do „nie-miejsc”. Interpretująca wybrane wiersze poety z Żuław Katarzyna Laskowska zwróciła uczestnikom spotkania uwagę na to, jak:

Krystalizując wypowiedzi wokół mapy geograficznej, poeta tworzy liryczną biografię terenu. Działa to również w drugą stronę – przynależność i identyfikacja z regionem konstytuują przestrzenną biografię artysty. Lipniewski mapuje egzystencję. Życie i pisanie stają się świadectwem przenikania miejsc, których korzenie tkwią w biografii z nie-miejscami figurującymi jako przestrzenna luka. Poeta zderza „siedliska” z „geograficzno-ontologicznymi wyrwami”¹⁴.

Olga Kubińska to kolejna bohaterka spotkań „Pośród nas” (spotkanie siódme), urodzona w Gdańsku poetka, tłumaczka, badaczka piśmiennictwa doby renesansu, miłośniczka sztuki. Spotkanie z nią stało się pretekstem do refleksji, rozmowy i dyskusji na tematy związane z rolą ciszy, milczenia, spokoju, samotności w twórczych (i nie tylko) doświadczeniach. Niezwykle interesujące są wątki rozmowy poświęcone relacjom między słowem i obrazem, sztuce czytania i tłumaczenia.

W ósmym spotkaniu udział wziął David Malcolm – pochodzący ze Szkocji pisarz, poeta, tłumacz, wykładowca współpracujący z Uniwersytetem Gdańskim. Jego biografia i twórczość powiązane z Gdańskiem zmotywowały do rozmowy na tematy związane ze stosowanymi przez pisarza technikami narracyjnymi, rozwiązaniami kompozycyjnymi i innymi zabiegami, które sprzyjają lekturze dyskursywnej, zakładają różne interpretacje, punkty

¹⁴ Tamże, s. 243.

widzenia, na co z wielkim uznaniem zwrócił uwagę podczas spotkania jeden z czytelników, dzieląc się z innymi osobistą refleksją lekturową:

Po lekturze opowiadań Dawida zawsze pozostaje poczucie, że coś się wymyka, że coś wymaga jeszcze dopowiedzenia, objaśnienia, rozjaśnienia i to, co miało być w zamierzeniu uchwyceniem „ostatecznych” sensów, zamienia się w dalsze tropienie komplikacji. Ostatecznie, literatura – jak wiemy – nie znosi pojęcia jednego znaczenia, które musimy odkryć, odkodować¹⁵.

W drugiej części cyklu „Pośród nas” zamieszczono relacje z kolejnych siedmiu spotkań autorskich z twórcami Pomorza i Gdańska. Ich lektura – podobnie jak wcześniej opublikowanych – sprzyja odkrywaniu i zgłębianiu tajemnicy przenikania się życia, twórczości, lektury i rozmowy, uświadamia, jak wiele znaczą interakcje – spotkania twórców z innymi współuczestnikami kultury, w tym czytelnikami, widzami, słuchaczami, internautami itd. Zarejestrowane wypowiedzi, dialogi, dyskusje nie pozwalają pozostać obojętnym wobec tego, co dzieje się „pośród nas – między nami – dzięki nam” – w przestrzeni, którą tworzą teksty, ich interpretacje, związane z nimi przeżycia, pytania, niepokoje, kontrowersje itd.

Główni bohaterowie gdańskich spotkań przypominają „żywe książki”. Ich biogramy, zdjęcia, wypowiedzi, komentarze, zwierzenia, refleksje autotematyczne i wplatanie w tok spotkań interpretacje wybranych tekstów są nie tylko znakomitą lekcją podążania w stronę ciągle ważnych – chociaż w realiach współczesności często zagłuszonych, gubionych czy przemilczanych wartości, które prawdziwie zbliżają ludzi, wyzwalają potrzebę „bycia razem”, ale też tworzą przestrzeń do rozmowy, dyskusji, poszukiwania tego, co pozwala człowiekowi lepiej rozumieć siebie i otaczającą rzeczywistość.

Warto podkreślić, że rozmowa będąca integralną częścią opisanych w tym i poprzednim tomie spotkań to forma szczególnie wyróżniana we współczesnej refleksji humanistycznej i w socjologicznych teoriach interakcjonizmu. W świetle prowadzonych na ten temat badań interdyscyplinarnych w swej prototypowej postaci rozmowa jest spotkaniem *twarzą w twarz* we wspólnym *tu i teraz*. Jak zauważa jeden z badaczy, a co ważne w świetle przywoływanego cyklu *Pośród nas* „rola spotkania w życiu może być ogromna i przeżycie jednego wydarzenia spotkania wyciska na osobowości człowieka większe piętno, aniżeli szereg innego typu sposobów doznawania świata i ludzi”¹⁶. Rozmowa ujmowana jako doświadczenie zarówno indywidualne, jak i społeczne „jest spotkaniem, w którym podmioty wzajemnie poznają siebie i świat przez medium języka, ale też – co może najistotniejsze – jest

¹⁵ Tamże, s. 334.

¹⁶ J. Bukowski, *Zarys filozofii spotkania*, Kraków 1987, s. 172.

poznaniem bezpośrednim, doświadczeniem fizycznego obcowania z *Dругим*. „Wszelkiego typu zachowania komunikacyjne [...] nabierają znaczenia dopiero wtedy, gdy postrzegamy je relacyjnie, jako część tego, co dzieje się pomiędzy osobami”¹⁷.

Przyjęta w analizowanych książkach konwencja łączenia różnych form „poznania literacko-kulturowego” i związanych z nim interakcji językowo-komunikacyjnych egzemplifikuje ważne dla współczesnego uczestnictwa w kulturze wartości, jakimi są bezpośrednie kontakty międzyludzkie, wchodzenie w przestrzeń rozmowy na tematy wywoływane wspólnie czytaną literaturą i jej kontekstami, w tym odwoływanie się do tradycji, m.in. za pomocą reaktywacji, reinterpretacji, przewartościowania utrwalonych w niej znaków, symboli, motywów, sposobów rozumienia, przeżywania i wartościowania świata. Każde spotkanie – wydarzenie, o którym jest mowa w kolejnych częściach cyklu, wnosi w przestrzeń myślenia o literaturze, sztuce, czytaniu, kulturze inny ważny aspekt. W efekcie daje to wielowymiarowy obraz poruszanych tematów, czemu towarzyszą odwoływania do literatury przedmiotu, wiedzy potocznej, swoboda przeżyć i refleksji itd., połączone z erudycją i znawstwem problematyki.

We *Wprowadzeniu*, które współredaktorzy II części cyklu zatytułowali – jak można przypuszczać prowokacyjnie – *Cisi i nieobecni?*, zasygnalizowane są ważne dla całości problemy związane z miejscem i rolą literatury w kulturze współczesnej. Interesujące refleksje na ten temat (formułowane w nawiązaniu do bardzo wartościowych publikacji) nie pozostawiają wątpliwości co do troski o „etos literatury w niespokojnym świecie”, są też poniekąd uzasadnieniem wychodzenia naprzeciw wyzwaniom, jakie stawia współczesność spod znaku „inwazji nowych technologii”, „zaniku duchowości”, kryzysu słowa itd.

Bohaterem pierwszego spotkania jest Tadeusz Dąbrowski (poeta i prozaik), którego twórczość spod znaku „słowa i milczenia” przybliżył w tomie Dariusz Szczukowski. Spotkanie drugie poświęcone Andrzejowi Kasperkowi przedstawia twórcę zafascynowanego „przestrzenią Trójmiasta i Żuław”, ale odnajdującego też inspiracje w nieodległej przeszłości historycznej (losy gdańskich Żydów podczas ostatniej wojny) i współczesności poddanej wpływom komercji, wolnego rynku, pop kultury oraz innych mechanizmów często wypaczających sens człowieczeństwa.

Kolejne, trzecie spotkanie z Kazimierzem Nowosielskim ocala i pozwala odkryć dzięki lekturze jego poezji piękno i głosy świata natury, przyrody, krajobrazu, tak często tłumione, niedostrzegane w dobie elektronicznych mediów. Doświadczenia życiowe, zasługi i dorobek twórcy Jerzego Limona

¹⁷ B. Witosz, *Rozmowa jako doświadczenie – z perspektywy lingwistyki interakcyjnej*, [w:] *Nowoczesność jako doświadczenie: dyscypliny – paradygmaty – dyskursy*, red. R. Nycz, A. Zeidler-Janiszewska, Kraków 2006, s. 115–116.

(bohatera czwartego spotkania) znakomicie ilustrują efekty wzajemnego oddziaływania i przenikania się literatury z historią i współczesnością. Życie i twórczość bohaterów piątego spotkania: Teresy Ferenc i Zbigniewa Jankowskiego nie tylko ujmują głębią i niezwykłością fascynacji sopockimi krajo-brazami, lasem, ale też są świadectwem ocalającym wartości, dzięki którym ludzkie życie ma sens, stanowi źródło radości, szczęścia. Tymi wartościami są przyjaźń, miłość do ludzi, zwierząt i natury, dar twórczości, dobrego życia itd.

Spotkanie szóste portretuje Aleksandra Jurewicza – twórcę, który daje odpór niepamięci, za pomocą pisania ocala przed zapomnieniem to co ważne, co pozostawia ślad, czyni człowieka mocniejszym, pewniejszym siebie, a są to książki, ludzie miejsca, ale też wewnętrzne niepokoje, rozterki związane z trudem tworzenia i „byciem pomiędzy” bez poczucia zakorzenienia, przynależności. Ostatnie, siódme spotkanie (jego zapis) – z poetą, autorem małych form epickich i słuchowisk radiowych Adamem Kamińskim – motywuję refleksją nad upływem, zmiennością, a także urodą życia, które może być niezwykle, intrygujące dzięki ciekawym książkom, obcowaniu ze sztuką, „radości tworzenia”¹⁸.

W trzeciej części cyklu *Pośród nas* zamieszczono zapis kolejnych siedmiu spotkań i „rozmów niedokończonych” z twórcami z Pomorza i Gdańska, ich przyjaciółmi, czytelnikami oraz innymi osobami współtworzącymi kulturę żywego słowa. Całość poprzedza *Wprowadzenie* (autorstwa Grażyny B. Tomaszewskiej i Feliksa Tomaszewskiego) przybliżające wybrane aspekty rozmów i dyskusji inicjowanych lekturą tekstów zaproszonych autorów. Wpisują się one w dialogowy model czytania ściśle powiązany z „myśleniem dialogicznym”, o którym książdź Józef Tischner pisał, że „jest myśleniem według świadectwa świadków”¹⁹. Na podkreślenie zasługuje rekomendowana we *Wprowadzeniu* strategia wielowymiarowego zaangażowania się w proces lektury pojmowanej tu jako rozmowa, spotkanie, interakcja. Wymagają one wysiłku rozumienia i porozumienia, które nawet jeśli nie zawsze jest możliwe, zakłada w swej istocie dobrą wolę, jest świadectwem „ruchu myśli”, sprzyja poszukiwaniu i budowaniu mostów współpracy, jednoczenia się wokół tego co daje poczucie sensu, umacnia, sprzyja twórczej „odnowie znaczeń”, ale też otwiera nowe horyzonty poznania, emocji, przeżyć, twórczych działań itd.

Trzecia część cyklu *Pośród nas* (podobnie zresztą jak poprzednie części) doskonale wpisuje się w nurt przewodnich idei „nowej humanistyki”, zwłaszcza tych, które dowartościowują wszelkie inicjatywy aktywności kulturowej dające odpór zjawiskom, mechanizmom, procesom uznawanym (nie bez racji) za realnie zagrażające kulturze humanistycznej. Chodzi tu zwłaszcza

¹⁸ *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*, red. G. i F. Tomaszewscy, M. i S. Modrzewscy, Gdańsk 2018, t. II, s. 267.

¹⁹ J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 2005, s. 347–348.

o silne oddziaływanie neoliberalizmu, technopolu, zanikanie duchowości oraz wielu innych współczesnych trendów, którym warto w myśl tworzonych projektów i koncepcji²⁰ przeciwstawiać innowacyjne, konstruktywne formy działania, ocalające i wzmacniające ludzką podmiotowość, relacje i więzi międzyludzkie, dające narzędzia, odwagę i moc zmagania się z najbardziej uciążliwymi kryzysami, poczuciem dezorientacji, zniechęcenia, niepewności, braku poczucia bezpieczeństwa itd.

Lektura trzeciej części „rozmów niedokończonych” (tak jak i części poprzednich) prowokuje do tego typu przemyśleń. Koncentrują się one wokół wartości, którym w realiach współczesności przypisuje się ważne znaczenie kulturotwórcze, formacyjne, poznawcze. Są wśród nich m.in.: „żywa mowa i rozmowa”, „twórcze orientacje życiowe”, spontaniczność emocji, „niepokój myśli”, „bycie dla drugiego” – z innymi itd. W opisanych spotkaniach potwierdzenie znajdują poza tym antropologiczne i aksjologiczne założenia wspólnoty międzyludzkiej, których podstawą jest „uczestnictwo w człowieczeństwie” drugiego człowieka, co szerzej omawia „filozofia bliskości” do wartościująca bezpośrednie kontakty międzyludzkie, wymianę poglądów, uczenie się od siebie nawzajem, solidaryzowanie wokół wspólnych celów, idei, pasji czy dążeń²¹.

Sygnalizowane tu tylko niektóre wątki współczesnej myśli humanistycznej dają się odnaleźć w zbiorze „rozmów niedokończonych”, wpisanych w ramy z pozoru zwykłych, a zarazem tak niezwykle spotkań. Ich lektura sprzyja temu, by głębiej zastanowić się nad „darem spotkania” i mieć udział w odkrywaniu jego niezbywalnych wartości w myśl tak m.in. sformułowanego przekonania

W spotkaniu szansą dla nas jest gotowość przyjęcia świadectwa drugiego człowieka o tym, dla jakich wartości żyje, co uważa za godziwe, co kocha. I w tym zawarte są dla nas szanse zdumienia, podziwu, szacunku, zrozumienia czyjejs wielkości. W każdym spotkaniu z drugim człowiekiem jest jakaś tajemnica. Tymczasem całe życie składa się z takich spotkań: koniecznych, przypadkowych, poszukiwanych, niekiedy nawet bardzo starannie przygotowanych. Inne zaś są nieuniknione. Każde spotkanie z drugim człowiekiem stanowi zarówno szansę, jak i zagrożenie rozwoju, każde z nich czegoś nam udziela lub zabiera, otwiera nas lub zamyka, wzbogaca lub zubaża. Istotna dla losów spotkania jest akceptacja [...] przyjęcie człowieka takim, jakim jest, usiłowanie zrozumienia²².

²⁰ Zob. R. Nycz, *Kultura jako czasownik*, Warszawa 2017.

²¹ Zob. A. Hernas, *Od zawsze jesteś przy mnie. Zarys fenomenologii bliskiego*, Kraków 2017.

²² E. Sujak, *Rozważania o ludzkim rozwoju*, Kraków 1975, s. 167.

Bohaterem pierwszego spotkania (w trzeciej części cyklu) jest Władysław Zawistowski – poeta i dramaturg, człowiek wielu innych jeszcze profesji i urzeczywistnianych pasji, zaangażowany w działania ważne dla rozwoju Pomorza i Gdańska. Świat jego myśli, przeżyć, oryginalnego spojrzenia na rzeczywistość przybliża tekst interpretacyjny Małgorzaty Jarmułowicz²³. Kolejne spotkanie, poświęcone Barbarze Piórkowskiej – znakomitej pisarce, poetce, krytyczce literackiej i performerce, laureatce licznych nagród – może być odczytane jako świadectwo wiary w ścisłe powiązanie zwykłego życia z twórczością, w której każdy może się odnaleźć, np. poprzez twórcze czytanie, pisanie, opowiadanie, gry z tradycją itd. W krąg tego rodzaju refleksji inspirowanych twórczością autorki *Szklanki na pająki* wprowadza tekst Feliksa Tomaszewskiego²⁴.

Do pytań o sens i modele życia, klucze do literatury, sposoby radzenie sobie z wrogą człowiekowi rzeczywistością prowokuje treść trzeciego spotkania, w którym wziął udział jako zaproszony gość Marek Szalsza, autor m.in. znakomitej powieści *Schyłek szatranu* (2015) oraz innych nagradzanych utworów. Jego twórcze dokonania i filozofię życiową przybliża Piotr Millati²⁵.

Bohaterem kolejnego niezwykle spotkania jest Ryszard Horodecki, człowiek wielce zasłużony dla rozwoju nauk ścisłych fizyk-informatyk, a zarazem wrażliwy humanista, poeta, myśliciel, którego poetycka twórczość odpowiada wyzwaniom trudnego świata, szuka dróg wyjścia, ścieżek porozumienia i ocalenia tego, co zagubione, zagłuszone, a co mogłoby dawać duchowy pokarm dla rozumu, poznania empirycznego, intelektu itd. Wprowadzeniem do tego spotkania jest tekst Grażyny Tomaszewskiej, w którym autorka podejmuje próbę odpowiedzi na ciekawie, ale też intrygująco zadane pytanie: „Jak fizyk-poeta radzi sobie z wielopoziomową komplikacją świata?”²⁶.

W spotkaniu piątym udział wziął kolejny niezwykle gość – Wojciech Boros, z wykształcenia historyk, ale przede wszystkim poeta, organizator wielu konkursów oraz innych przedsięwzięć propagujących ciekawą twórczość, niestandardowe formy aktywności kulturowej. Liryczny świat tego autora odkrywa w perspektywie późnej nowoczesności Bartosz Dąbrowski, wyróżniając charakterystyczne dla utworów Borosa strategie tworzenia, w tym oryginalny repertuar stosowanych środków poetyckiej ekspresji²⁷.

Spotkanie szóste z Izabelą Morską (Filipiak) to przede wszystkim możliwość poznania osoby wspaniale łączącej profesję naukowej aktywności

²³ *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*, red. G. i F. Tomaszewscy, M. i S. Modrzewscy, Gdańsk 2019, t. III, s. 25.

²⁴ Tamże, s. 69.

²⁵ Tamże, s. 119.

²⁶ Tamże, s. 159.

²⁷ Tamże, s. 203.

z tworzeniem tekstów poświęconych problematyce zwierzęcości wpisanej w ludzką naturę i kulturę, życie codzienne, relacje ludzi i zwierząt itd. Bardzo ciekawie nawiązuje do tej problematyki Anna Filipowicz – autorka tekstu interpretującego dokonania twórcze Izabeli Morskiej. Warto podkreślić, że spotkanie z nią wypełniła autorska lektura zamieszczonych w tomie fragmentów niepublikowanego wcześniej opowiadania *Koty i myśliwi*²⁸.

Bohaterem ostatniego spotkania jest para literacka: Andrzej Mestwin Fac (poeta, bibliotekarz, animator kultury, wydawca) w dialogu z Ewą Miłek (poetką, wokalistką, aktorką). Główne nurty twórczości autora *Rodzaju Męskiego Dokonanego* omawia Mirosława Modrzewska, eksponując kulturowo-historyczne i aksjologiczne znaczenie Gdańska jako źródła twórczych inspiracji i fascynacji²⁹.

Podsumowując omówienie niezwykle ciekawego cyklu książek *Pośród nas. Twórcy pomorscy i gdańscy. Rozmowy niedokończone*, warto zwrócić uwagę na zastosowane w nim bardzo ciekawe rozwiązanie koncepcyjne (w tym kompozycyjne), polegające na integracji naukowego wymiaru sztuki czytania – interpretowania literatury, kultury, tradycji z formułą spotkania i spontanicznej rozmowy. Bez wątplenia publikacje te wpisują się w ceniony obecnie, „odzyskiwany” i rozwijany nurt myślenia o literaturze i jej lekturze jako doświadczeniu humanistycznym, które jest łączone z mądrością życiową, rozumieniem i emocjonalnym zaangażowaniem, kreatywnością, refleksyjną postawą, wchodzeniem w interakcje językowe i komunikacyjne inspirowane czytaniem, sztuką, życiem, rozmową itd. Każda z trzech części cyklu *Pośród nas...* pozwala odkrywać w twórcach Pomorza i Gdańska ludzi, których talent, twórczość, wyobraźnia, erudycja i wrażliwość stają się dobrem wspólnym – przestrzenią spotkania – spotkania, którego doniosłe znaczenie dla człowieka i kultury podkreślał m.in. ks. Józef Tischner:

Nic bowiem tak nie daje do myślenia jak spotkanie, w którym wydarza się prawda i w którym prawda domaga się świadectwa. [...] Dopiero dzięki spotkaniu widzimy ludzi na scenie życia zorganizowanej w hierarchę, preferujemy, rozumiemy preferencje innych. Pozwalamy być. Inni pozwalają nam być³⁰.

Bibliografia

- Archer M.S., *Człowieczeństwo. Problem sprawstwa*, przeł. A. Dziuban, Kraków 2013.
Buber M., *Problem człowieka*, przeł. J. Doktor, Warszawa 1993.
Bukowski J., *Zarys filozofii spotkania*, Kraków 1987.

²⁸ Tamże, s. 246.

²⁹ Tamże, s. 311.

³⁰ J. Tischner, *Myślenie według wartości*, Kraków 2005, s. 489.

- Chrost M., *Refleksyjność wyzwaniem współczesnego świata*, „Studia Pedagogica Ignatiana” 2018, t. 21, nr 4.
- Chrost M., *Autorefleksyjność elementem samowychowania*, [w:] *Wychowanie – Socjalizacja – Edukacja*, red. M. Chrost, K. Jakubiak, Kraków 2018, s. 493–505.
- Chudy W., *Refleksja*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 5, red. T. Pilch, Warszawa 2006, s. 68–72.
- Gara J., *Egzystencjalna problematyka poszukiwania, poznawania i tworzenia samego siebie*, „Przegląd Pedagogiczny” 2017, nr 2, s. 9–33.
- Hernas A., *Od zawsze jesteś przy mnie. Zarys fenomenologii bliskiego*, Kraków 2017.
- Jagiello M., *Spotkania, które zmieniają. O spotkaniu jako kategorii pedagogicznej i wydaniu wychowującym na drodze życia*, Kraków 2012.
- Jakubowski W., *Kultura popularna jako źródło inspiracji pedagogicznej i edukacyjnej*, [w:] *Tworzyć, zmieniać, aktywizować...*, red. E. Zierkiewicz, Wrocław 2006, s. 21–27.
- Lisiecki M. i in. (red.), *O człowieku poszukującym. Księga jubileuszowa Profesora Marka Szulakiewicza*, Toruń 2023.
- Miczka T., „Syndrom wyczerpanego ja”. O rzeczywistej potrzebie higieny informacyjnej w społeczeństwie wysokiego ryzyka, [w:] *W przestrzeniach kultury. Studia interdyscyplinarne*, red. B. Gontarz, M. Kempna-Pieniążek, A. Maj, Katowice 2020, s. 143–157.
- Nowakowski P., *Dialog – podstawowa forma człowieczeństwa*, <https://naturalnie.com.pl/dialog-podstawowa-forma-czlowieczestwa/> (dostęp: 28.01.2025).
- Nowe media w systemie komunikowania: edukacja, cyfryzacja*, red. M. Jeziński, Toruń 2011.
- Nycz R., *Kultura jako czasownik*, Warszawa 2017.
- Paczkowska-Łagowska E., *Człowiek epoki technicznej. Rozpoznanie Arnolda Gehlena*, [w:] *Kondycja człowieka współczesnego*, red. C. Piecuch, Kraków 2006, s. 229–248.
- Skorowski H., *Współczesne ujęcie regionalizmu*, „Saeculum Christianum: Pismo Historyczno-Społeczne” 2006, nr 13/2, s. 157–179.
- Sujak E., *Rozważania o ludzkim rozwoju*, Kraków 1975.
- Sztuka i edukacja kulturowa w czasie przemian*, red. T. Szkołut, Lublin 2000.
- Szulakiewicz M., *Człowiek i jego sprawy. Eseje filozoficzne*, Toruń 2022.
- Tischner J., *Myślenie według wartości*, Kraków 2005.
- Witosz B., *Rozmowa jako doświadczenie – z perspektywy lingwistyki interakcyjnej*, [w:] *Nowoczesność jako doświadczenie: dyscypliny – paradygmaty – dyskursy*, red. R. Nycz, A. Zeidler-Janiszewska, Kraków 2006, s. 114–128.
- Zuziak W. ks., *W jaki sposób indywidualizm redukuje człowieka?*, [w:] *Kondycja człowieka współczesnego*, red. Cz. Piecuch, Kraków 2006, s. 48–49.

Creativity from the region as a meeting space in the book series
“Among Us. Pomeranian and Gdansk artists.
Unfinished Conversations”

Abstract

The article refers to the book series “Among Us...”, which fits into the mainstream of the guiding ideas of the “new humanities” that value all forms of cultural animation inspired by the culture of the region. Reading this publication exemplifies the inalienable values of meetings and conversations about the work of authors associated with the local environment. As the reports from actual author meetings included in the books of the series convince, such initiatives can be an effective antidote to phenomena considered (not without reason) as a real threat to humanistic culture. This refers especially to the strong impact of neoliberalism, technopol, the crisis of spirituality and many other disturbing trends of modernity, which, in accordance with the created projects and concepts, should be contrasted with innovative, constructive forms of action that save and strengthen human subjectivity, interpersonal relations and bonds and other inalienable values. They can be found in “books – unfinished conversations”, which encourage reflection on the “gift of meeting”, the sense of community and rootedness, the need to create, etc.

Keywords: region, creators, meeting, conversation, creativity, people, relationships

Iwona Morawska – doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Autorka i recenzentka licznych publikacji z zakresu kształcenia polonistycznego; współorganizatorka i uczestniczka wielu konferencji naukowych; pracownik naukowo-dydaktyczny w Katedrze Edukacji Polonistycznej w Instytucie Literaturoznawstwa i Językoznawstwa na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Autorka warsztatów i szkoleń metodycznych dla nauczycieli języka polskiego i języka polskiego jako obcego; członek Komisji Edukacji przy Komitecie Nauk o Literaturze PAN, Lubelskiego Towarzystwa Naukowego, Sekcji Psychologii Klinicznej i Edukacji Zdrowotnej PAN Oddział w Lublinie, Zespołu Dydaktycznego Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN oraz Komisji Etyki Komunikacji Polskiej Akademii Umiejętności; członek Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza Oddział w Lublinie. Współpracuje z Centralną Komisją Egzaminacyjną w Warszawie, Okręgową Komisją Egzaminacyjną w Krakowie. Została odznaczona Medalem Komisji Edukacji Narodowej.